

КУЋА У КОЈОЈ ЈЕ СТАНОВАО ДРУГ ТИТО 1941 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

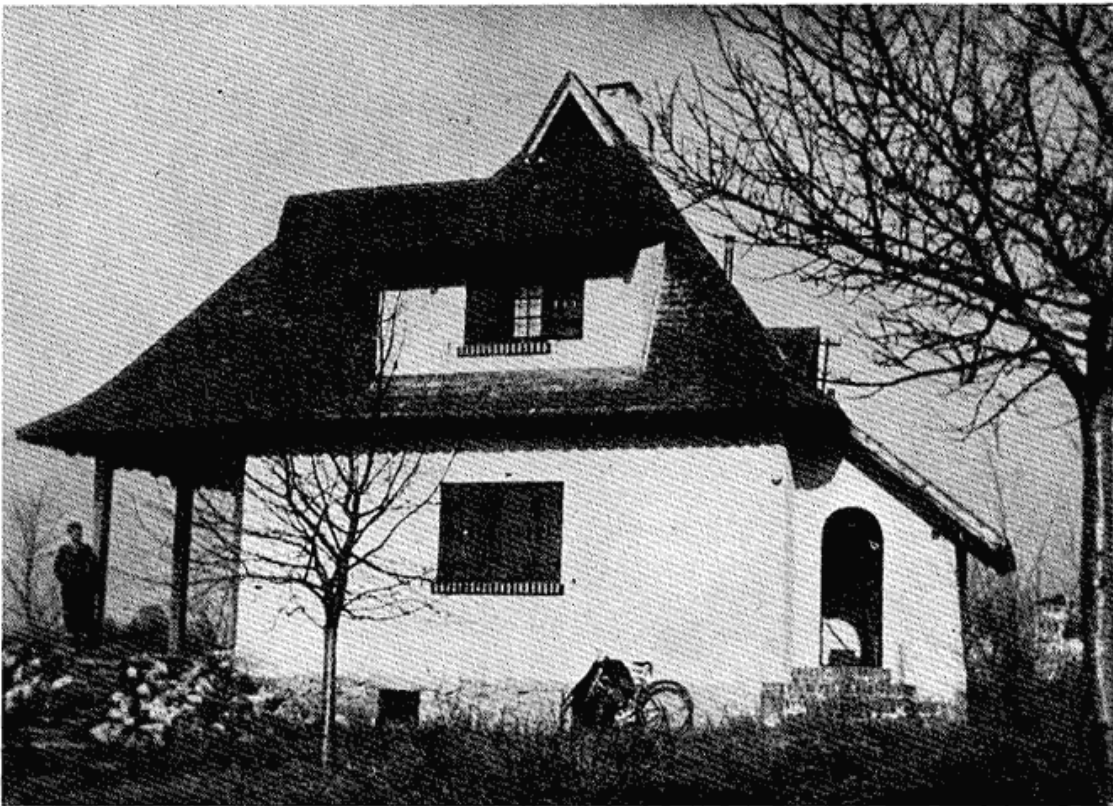
У времену од 30 маја до 16 септембра 1941 године друг Тито је у Београду становао и радио у кући у Новој улици на Дедињу и одатле руководио Партијом и борбом народа Југославије.¹

Партија је ту кућу изабрала за илегални стан свога генералног секретара с обзиром да је пружала максималну сигурност према тадашњим тешким условима окупације и терора у Београду.

Пре свега, окупатор и домаћи издајници, односно њихови органи Гестапо

и Специјална полиција, најмање су могли претпоставити, да ће најистакнутији комунисти ризиковати да се сместе у крај у коме је живео добар део београдске буржоазије и који су за себе изабрали команданти немачке окупационе војске и њихове специјалне јединице. Међутим, баш тај неочекивани ризик значио је већ пола безбедности.

Поред тога, и сама кућа у Новој улици имала је посебно повољан положај.² Она није припадала изграђеним подручјима на Дедињу, нити иједној од

Сл. 1 — Изглед куће са западне стране.

Сл. 2 — Ситуациони план (размера 1 : 1000). 1 — Кућа у Новој улици; 2 — Железничка болница; 3 — Полицијски квартал; 4 — Дечја болница; 5 — Стража.

постојећих пролазних улица. Налазила се усамљена на узвишеном пропланку који се сасвим неизграђен, пружао на простору између Жељезничке болнице и касарнског круга (види слику 2 — ситуациони план). Тај простор се са севера граничио бившом улицом Генерала Ковачевића (сада улица Теодора Драјзера), дуж које је са те стране било само четири виле. Са те стране читав терен је у јаком паду, тако да кућа у Новој улици доминира над тим зградама. Са јужне стране овај простор био је ограничен жичаном оградом и живицом касарнског круга дуж којих се провлачио неизграђен земљани пут, којим би наишао само случајни пролазник. Две најближе зграде на северној страни такође су биле на нижем терену, те се и из њих нису могли видети прилази и приземље куће у Новој улици.

На тај начин, ова кућа, иако усамљена, доминирала је целим пропланком. Из ње се могао видети пролазник на 250 до 300 метара који прилази кући ма са које стране.

Сама кућа била је видна из даљине са многих страна: са раскршћа код Жељезничке болнице, из бивше Румунске улице (сада Ужичке улице), из Толстојеве улице, из бивше Улице генерала Ковачевића и са Дедињског булевару изнад Жељезничке болнице. Међутим, њен положај је био такав да се губила из вида кад јој се човек приближавао. Са северне стране била је заклоњена стрмином према бившој Улици генерала Ковачевића. Са јужне стране, губила се из вида због зграда Жељезничке и Дечје болнице и разних ограда дуж прилазног пута са те стране.

Прилази кући били су загонетка за онога који први пут долази, а велика предност за онога који их је познавао. Ниједан од тих прилаза није био изграђен до краја. Кућа због тога није била означена, ни улицом, ни бројем. Пошта је стизала на адресу Генерала Ковачевића бр. 10 и поштари су је остављали код тог суседа. У општинским документима водила се као кућа у Новој улици, катастарска парцела 650/13. Доњи прилаз улицом Јована Жујовића који је полазио из бивше Улице генерала Кова-

чевића, био је, донекле, калдрмисан турском калдрмом, да би се на подножју узбрдице увукао у терен као усек из кога се није могло изаћи. Морало се ићи стазама кроз воћњаке. Горњи прилаз који је полазио између капије касарнског круга и ограде Жељезничке болнице на Дедињском булевару, био је калдрмисан само до капије Дечје болнице, а одатле је продужавао као земљани пут који се затим ломио три пута под правим углом и завршавао у неким суседним воћњацима. Осим ова два прилаза од куће је, на разне стране, водило још неколико стаза кроз воћњаке и напуштене винограде којима се могло избити на разна места бивше Улице генерала Ковачевића и у круг Жељезничке или Дечје болнице.

Ови разноразни пролази омогућавали су да се човек готово никад не креће истим правцем и да може, у ширем смислу, поћи у град или преко Топчидера, или преко сплета улица око Толстојеве улице, или преко раскршћа код Жељезничке болнице у правцу Бањице и Вождовца, Дедиња или Раковице.

Сама кућа стојала је усред старих, густих воћњака који су заузимали површину од око 150 са 150 метара и није била ограђена никаквом оградом. На читавом пропланку само је један плац био ограђен каменим зидом. Кроз крошње воћњака видео се само њен необични стрми црвени кров са рогљевима по угледу на шумадиске сеоске куће, зване „осаћанке“, покривене шиндром.

Кућа је била мала: имала је само приземље и мансарду у поткровљу, а заузимала је површину од око 95 квадратних метара (сл. 3 и 4). Из ње се могло изаћи на три разне стране: на западу се налазио главни улаз, из велике дневне собе излазило се на доклат на северној страни. Са јужне стране био је споредни улаз са везом за кујну и подрум. Из дневне собе водиле су узане дрвене степенице на мансарду која се састојала од две мале собе и купатила. Под целом кућом био је подрум (сл. 5).

Оно што је ову кућу чинило нарочито погодном за илегални партиски рад, биле су просторије и делови поткровља око мансардних соба (сл. 6). Већа

соба имала је пространу гардеробу затворену вратима, без прозора, из које се кроз врата могло изаћи на тавански простор који ју је окружавао (I на слици 6). Из тог таванског простора човек је могао у лежећем ставу да се провуче до таванског простора на супротној, источној страни куће, који иначе није био приступачан (II на слици 6). Трећи тавански простор (III на слици 6) био је приступачан кроз вратанца на степеништу, док се „прави“ таван налазио у највишем делу крова изнад мансардних соба и у њега се могло доспети лествицама кроз отвор на плафону изнад степеништа. Овакав, разуђени тавански простор пружао је могућности за сакривање илегалног материјала, оружја, радио станице и тако даље.

Још приликом грађења куће, у лето 1940 године, ове околности упознао је друг Лаза Симић² и по договору са њим и са једним другом кога је довео на градилиште извршене су измене у купатилу: ормарић који је требало да дође десно у зид суседне собе, премештен је на део зида према таванском простору II, који је одређен за главно склониште. Извлачење тог ормарића отварало је склониште II у поткровљу. Лаза је тада пренео и директиву Партије да се ова кућа не користи ни за какве састанке група и да се води рачуна да не буде компромитована, „како би се могла користити за важније потребе Партије“.

Кућа је довршена у октобру 1940 године и нови суседи нису стигли да успоставе ближе везе са староседеоцима тога краја. Убрзо су наишли дани великих догађаја.

*

Одмах после историске V Земаљске конференције у Загребу, одржано је у овој кући саветовање Покрајинског комитета Комунистичке партије за Србију, коме је у име ЦК Партије присуствовао друг Иван Милутиновић. Делегати су се окупили 23 децембра 1940 године између 17 и 20 часова долазећи појединачно и у мањим групама разним прилазима. Било их је укупно 24. Саветовање је трајало те ноћи и сутрадан 24 децембра до мрака, када су се деле-

гати почели разилазити. Стражу у кући држали су Лаза Симић и Мирко Ненадовић. Иако се на овом саветовању окупио толики број број илегалних партиских радника, састанак никоме није пао у очи тако да је кућа и даље остала некомпромитована.⁴

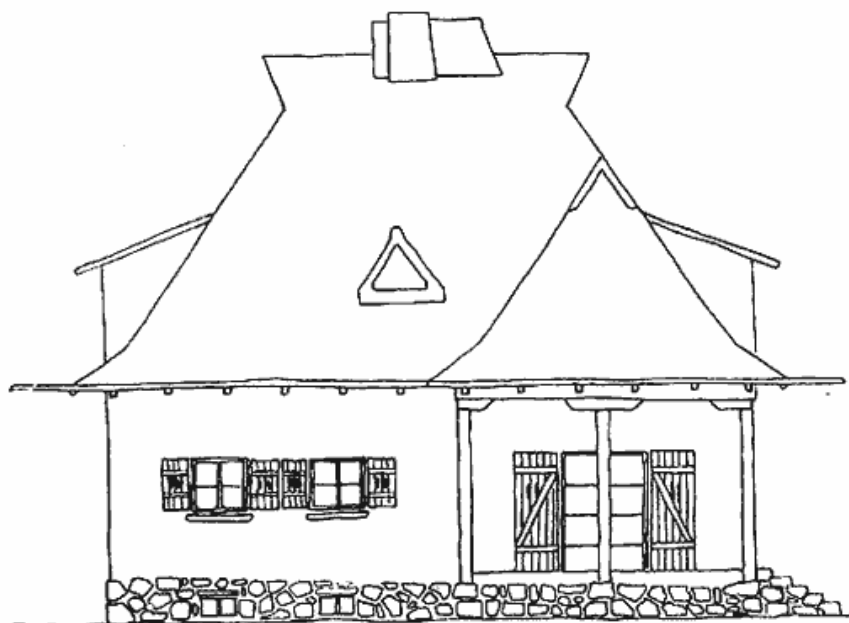
*

Почетком марта 1941 године Партија је у ову кућу упутила друга Јову (Шпанца) са задатком да монтира отпремну радио станицу. Припреме су трајале читав месец и нарочите тешкоће задавало је монтирање антене која није смела да се види споља, па је развлачена око мансардних соба у поткровљу I и II. Станица је монтирана у склоништу II. Имала је морзеов тастер. Њен рад прекинуло је бомбардовање и окупација Београда, јер су 12 априла 1941 године кућу привремено запосели немачки официри. Станица није била откривена од Немаца и стајала је ту све до 30 маја 1941 године, када ју је демонтирао Гага Ђурђевић и однео на друго место.⁵

Још почетком маја 1941 године Партија је преко друга Милентија Поповића поручила да кућу треба населити чим се ослободи како би се могла даље користити. Крајем маја Милентије је рекао да ће 29 маја у 17 часова у кућу у Новој улици доћи „један добар стари друг“ који ће ту боравити дуже времена. 30 маја 1941 године око 17 часова Милентије је допратио најављеног друга: био је то Тито.

*

У то време у бившој Румунској улици број 6 (сада Ужичкој) већ су се настанили курири одређени за одржавање свакодневне везе са неким руководећим партиским друговима (Милева Планојевић-Лула, Гроздана Бијелић-Зина и Даворјанка Пауновић-Зденка). Оне су доносиле пошту и пошиљке у Румунску улицу број 6. Везу између Румунске 6 и куће у Новој улици, где је становао друг Тито, одржавале су Зденка и Буба⁶, која је становала у кући у Новој улици. Нешто касније, у данима Устанка, Зденка и Буба су свакодневно

Сл. 3 — Изглед куће са северне стране.

одлазиле на разне пунктове по граду, углавном су то биле пијаце Каленића Гувно, Бајлонова и Сењачка, и отуда доносиле све оне извештаје и пошту која није ишла преко курира из Румунске улице број 6. Њих две су искључиво одржавале везу између друга Тита и других курирских пунктова преко којих му је стизала пошта из Београда и целе земље.

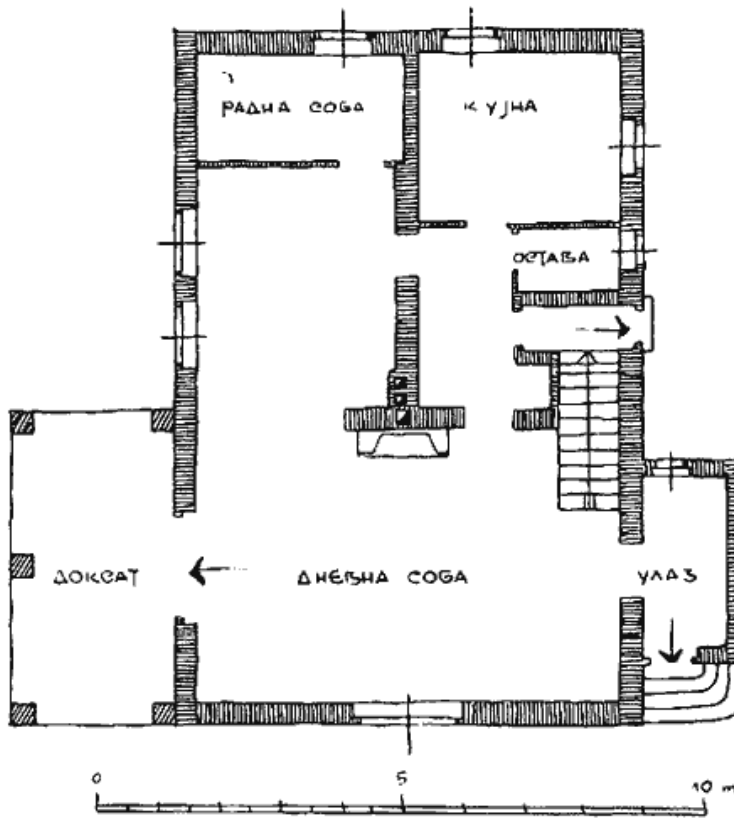
*

Као што је познато, јуни 1941 године протекао је у интезивним припремама

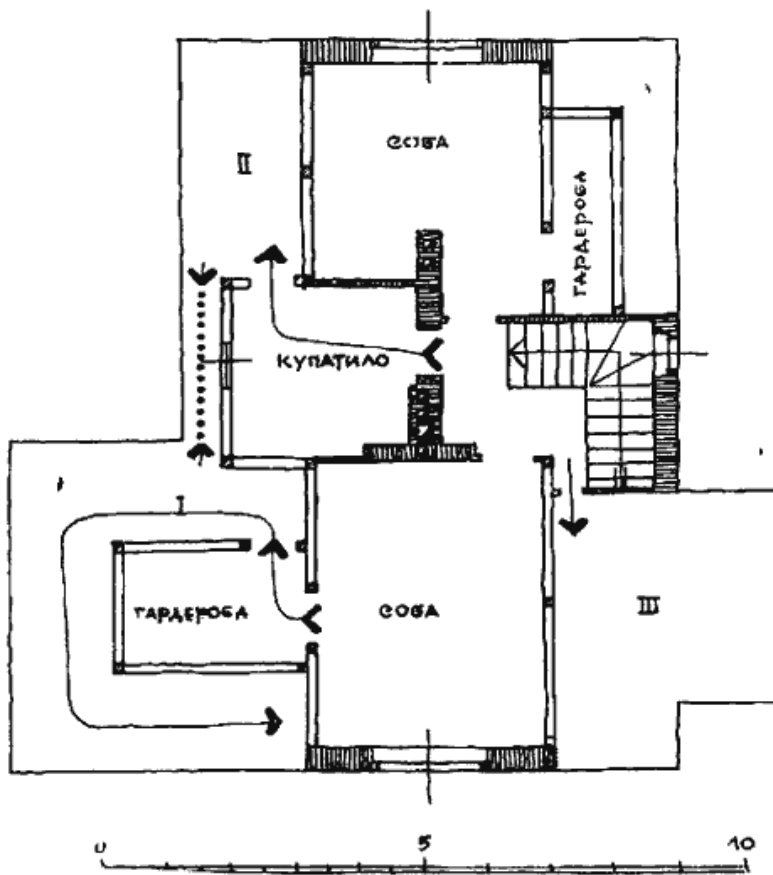
за устанак. Већина чланова Централног комитета Комунистичке партије тада су илегално боравили и радили у Београду. И поред прогона комуниста и терора који је владао у граду, друг Тито је скоро свакодневно излазио између 12 и 17 часова и одржавао лични контакт са својим најближим сарадницима. Од првог часа његовог доласка у кућу у Новој улици он је спроводио апсолутну конспирацију око свог места боравка: никада нико, сем наведених курира, Зденке и Бубе, није долазио у стан друга Тита, нити је у том стану одржан иједан саста-

Сл. 4 — Изглед куће са западне стране.

Сл. 5 — Основа приземља.

Сл. 6 — Основа мансарде и поткровља.

нак. Изгледа да за тај стан нису знали ни сви најближи Титови сарадници. У материјалима објављеним после рата на то указује реченица: „Стари нам долази готово сваког дана. Он негде овде станује“.⁷ Непрецизан је и податак: „У кући породице Ђурђевић, у Румунској улици 7, становао је неколико месеци, под немачком окупацијом, друг Тито...“.⁸ Произвољан је такође и податак: „Тито се настанио у Београду, неко време код једног симпатизера у граду, а затим у једној вили у данашњој Драјзеровој улици. Овај Титов стан налазио се недалеко од стана немачког команданта у Београду“.⁹

4 јула 1941 године између 13 и 14 часова, друг Тито је пошао из свога стана горњим путем поред Жељезничке болнице према Булевару, на историски састанак Централног комитета. Изузетно тога дана он је променио пратњу три пута: од куће до раскршћа код болнице, одатле па до угла Ботићеве улице и затим до виле Рибникара. Тога дана срела сам неколико познатих ми другова који су пролазили улицама у околини места где се састанак одржавао. Било је то наше обезбеђење.

Одлуке о Устанку условиле су и нове задатке и нов начин рада. У јулу и августу друг Тито је излазио ређе. Дешавало се да по недељу дана није напуштао свој стан. Радио је врло интензивно, повучен у своју мансардну собу, одакле је, седећи за столом, имао поглед на ширу околину све до суседног брежуљка којим се протезала Румунска улица. Тамо је била граница немачке власти у том крају, а човек за столом био је главни командант новооснованог Главног штаба партизанских одреда Југославије. Како је то тада друг Тито једном приликом рекао: „На овом ћувику такорекућ наш главни стан, а тамо у Румунској улици — немачки главни стан“.

Седећи за својим столом друг Тито је свакодневно студирао генералштабне карте које су биле разасртне по столу и соби и читао извештаје који су пристизали из свих крајева земље. Ту је

састављао своја писма друговима које је ЦК послао у Босну и Херцеговину, Хрватску и Словенију, Црну Гору и Србију да раде на организовању устанка, и та су писма путем курира одлазила из куће у Новој улици и стизала његовим сарадницима, упркос препрека и граница које је поставио окупатор. О томе друг Тито прича: „... Дотле смо руководили из Београда, где су редовно долазили извештаји извана. Ранковића смо тада већ били ослободили... Он је радио опет под строгим илегалним околностима, преко другова који су били у Београду. Они су добијали извештаје и слали их мени, а ја сам у Ненадовићевој кући први пут почео издавати Билтене Врховног штаба. Имао сам све карте специјалке из читаве Србије и студирао сам где ћемо усмерити нашу основну офанзиву. Разгледајући конфигурацију терена Србије, видео сам да је за нас најповољнији правац Западна Србија, за оријентацију наших борбених снага, за оријентацију наших партизанских одреда и стварање извесне слободне територије. Додуше, ми испочетка нисмо веровали да ћемо тако брзо створити тако велику слободну територију. Ја сам тај правац нашао прво зато што је то брдски терен и шума, а друго, што је ту борбен елемент и што је било познато да су у том крају људи који су сваком окупатору давали јак отпор. У Београду смо нас неколико издали пар Билтена Врховног штаба. Иначе, ја сам у кући Ненадовића био сâм без сваког апарата...“.¹⁰

Од средине јула до средине септембра 1941 године у Београду је издато пет бројева *Билтена* Врховног штаба. Састављао их је друг Тито у рукопису користећи извештаје о партизанским акцијама које је добијао са терена, писма својих сарадника који су после 4 јула били упућени да раде на организовању устанка у разним крајевима земље, као и радио вести. У кући се затекла једна писаћа машина на којој су ти рукописи прекуцавани у једном примерку и преко курира слати вези за илегалну штампарију. Куцало се увече

у соби у којој су се морале предузети посебне мере предострожности: затварани су дрвени капци и дупли прозори иако су владале летње жеге и пазило се на потпуно замрачење споља. Друг Тито је скренуо пажњу „да свака машина има свој рукопис“ па се морало строго водити рачуна да после куцања машина буде однета у склониште.

О значају Билтена друг Тито прича: „... Билтен Врховног штаба, рађен је на врло малом формату, невјероватно брзо је стекао популарност, јер су људи видјели, да наша борба у Југославији има од почетка организиран карактер и тенденције једне централне дириговане акције, једног организма који се већ ствара...“¹¹

У свом писму другу Титу од 13. VIII. 1941 године, друг Марко пише: „Овај први број Билтена је јако добар и верујем да ће оставити добар утисак. Попуниће празнину која је до сада заиста постојала. За Србију је већ отишао у штампу, рекао сам да се штампа у 5000 примерака и то у штампарији...“¹²

У свом писму од 17. VIII. 1941 године, упућеног Раду Кончару у Загреб, друг Тито почиње: „Ваш извештај примили смо, добро нам је дошао за наш Билтен. Сада вам шаљемо наш први број у неколико егземплара а ви га умножите и распарчајте не само међу партизанима већ и међу широким масама грађана и сељака. Пошаљите га такође и у Словенију на умножавање...“¹³

*

Одмах по доласку у кућу, друг Тито је пажљиво прегледао распоред свих просторија, начин затварања врата и прозора, могућности за замрачивање и тако даље, и дао упутства о ономе о чему треба нарочито водити рачуна, као и о стварима које треба још набавити.

У приземљу куће налазила се мала радна соба у коју се улазило из дневне собе. У њој је био сто за цртање са фијокама, једна столица, орман за књиге и пећ. У соби је било доста планова и цртежа, материјала и прибора за цртање (циркле, тушеви, лењири, ролне папира и слично). На ниском орману стојао је радио апарат. Убрзо је наба-

вљен прибор за израду печата, хемиско мастило и веће количине хартије за писање и све се то неупадљиво уклопило у садржај ове радне собе. У тој соби друг Тито је редовно слушао вести са радија. Дешавало се да смо због малог детета морали устајати ноћу и затекли би друга Тита покрај радија понекад и у свануће.

Прегледавши склониште друг Тито је установио да се ормарић у зиду купатила, који је требало да омогућава брз приступ у склониште, не може довољно лако и брзо извлачити из свога лежишта, па је сам наместио гвоздене шипке по којима је клизио. После тога отварање и затварање није трајало више од једног минута. У ормарићу је увек стајао прибор за умивање и пешкири, а преко њега су висили чаршав за купање и хаљине. Тако се из купатила није могао стећи утисак, да се иза тога зида налази тавански простор, а још мање да се тај ормарић извлачи. Напротив, утисак је био да се купатило граничи са две мансардне собе. Ормарић је деловао природно и функционално за употребу у купатилу и није ни код кога уопште изазвао сумњу да служи и за неку другу сврху. Пажњу су пре привлачили остали тавански простори који су мање или више били приступачни. Једина индикација о томе да овај ормарић може да има и неку посебну функцију, садржавали су одобрени планови ове куће у архиви београдске општине. По њима, распоред у купатилу био је предвиђен на следећи начин: на десном зиду прво ормарић, затим умиваоник и на крају санитарни објект. У стварности, пак, на истом зиду ређали су се: прво санитарни објект, затим умиваоник и на крају ормарић. Тако је, изменама у току изградње куће, овај ормарић променио своје место и дошао на део зида према таванском простору, уместо према мањој мансардној соби. Површина склоништа износила је 3,00 метара са 1,5 метар. С једне дуже стране било је ограничено вертикалним зидом мање мансардне собе, а са друге косином кровне конструкције која је носила цреп. У склоништу се налазио један лежај са постељином, оружје (бомбе и пи-

штољи), вода и храна, писаћа машина и сва архива која се стварала из долазеће поште као и марксистичка литература. Друг Тито је користио ово склониште само у изузетним приликама. Тако је у ноћи између 16 и 17 јула, када су београдски омладинци запалили немачку гаражу у Гробљанској улици, друг Тито из овог склоништа, посматрао велики пожар. У августу Немци и Специјална полиција извршили су блокаду XII кварта, то јест краја у коме смо становали. Блокада се протегла после вечерњег полициског часа и друг Тито је ту ноћ провео у склоништу. У таквим приликама кућа је била спремна да дочека непожељне и опасне „госте“... Сав материјал био је спакован и склоњен, судови чисти, уместо генералштабних карата у Титовој соби лежали су илустровани листови и дечје играчке, а уместо Тита у тој соби играло се двоје мале деце...

*

Друг Тито је имао легитимацију на име инжењера Славка Бабића из Загреба, али као станар у кући у Новој улици није био пријављен. Његово присуство морали су повремено приметити најближи суседи и свако од нас је био спреман да их слаже на исти начин. Друг Тито се кретао слободно: при одласку увек је био у друштву, често и са децом, а враћао се сâм. Ти изласци били су врло опасни. Поред свих предности које је пружао положај ове куће и повољних околности под којима је друг Тито ту живео и радио, у близини су се налазили опасни пунктови непријатеља: у Дечјем дому (в. сл. 2), налазила се у то време немачка „Динштхелле“ — гестаповска служба безбедности; на капији је стојала СС-стража поред које се морало проћи. У згради која се налазила унутар круга касарне, одмах иза капије са Булевара, седела је немачка војна стража, а преко пута налазио се XII полициски кварт. Међутим, ти опасни пунктови су уствари отклањали сваку сумњу и подозрење Специјалне полиције и Гестапоа и са њихове стране никада нису предузимане мере, да се овај пролаз посебно контролише

или блокира. У коришћењу баш тога пута огледао се генијални инстинкт друга Тита да кроз ризик кога нико не би очекивао стекне максималне услове сигурности.

У кући је постојао телефон, али он никада није коришћен, сем за породичне сврхе. Чак ни у критичним и хитним случајевима. Тако су на дан ослобођења друга Марка из болнице у Видинској улици, кратку поруку другу Титу да је отказао шофер на чији се ауто рачунало, донели курири. Та вест је друга Тита затекла у његовој радној соби. Написао је сместа одговор и послао курире натраг. (Одговор је у ствари гласио: „Акцију извести без обзира што аута нема“). Одмах затим друг Тито је сишао у дневну собу у приземљу и почео узбуђено да шета горе доле. Имала сам утисак да му сметају и зидови те простране собе. У једном тренутку није могао да остане сâм са собом и почео је гласно да мисли: „То се мора извршити по сваку цијену... Он је најбољи раднички син... Нема запреке која то може спријечити...“ То поподне био је необично добро расположен и сâм је набрао котарицу воћа покрај куће.

*

Ближила се јесен, која је 1941 године донела хладне дане већ почетком септембра. У кући се почело помало ложити. Друг Тито је вршио припреме за свој одлазак из Београда. Сређивао је и паковао материјал. Један део тог материјала сâм је стављао у стаклено посуђе са патент затварачима, које је заливао воском и закопавао испод бетонске плоче у подруму. Око 10 септембра отишао је рекавши да ће се вратити кроз неколико дана. Вратио се 16 септембра пре подне да да упутства о томе како треба склонити остатак материјала и све остало што треба сачувати. Писаћу машину однео је Гага да је уништи, а марксистичку литературу пренео је ради коришћења на другом месту. Преостало оружје конзервирано је и закопано. Целокупну преписку спаковала сам на начин који је друг Тито показао и закопала поред трешње испред куће.

Завршио се период Титовог боравка у окупираном Београду. Место где је живео и одакле је руководио устанком и ослободилачком борбом остало је у потпуној конспирацији.¹⁴

Тих неколико часова пред полазак, друг Тито је провео са нама у добром расположењу и уливајући нам веру у нашу победу. Осећали смо да су његове мисли већ биле заокупљене новим задацима који су претстојали по изласку на тери-

торију, коју су усред хитлеровске тврђаве ослободили партизански одреди Југославије. Та слободна територија обухватала је читаву Западну Србију, целу Црну Гору и многе друге крајеве и за њу су тада већ куцала срца милиона људи наше земље.

Око подне 16 септембра 1941 године друг Тито се са нама поздравио и пошао на пут са кога се вратио у ослобођени Београд 20 октобра 1944 године.

НАПОМЕНЕ

¹ Друг Тито за те дане каже: „Баш због тога, што нам је после доласка Нијемаца и усташа у Загреб постало немогуће да останемо ту и одатле руководимо даљим акцијама наше Партије у борби против окупатора, преселили смо се у Београд и ако је он био страховито пострадао и порушен. Тамо смо тада имали више могућности, јер је он био привремено ослабљен, — кажем привремено због тога што није било неке власти. Југословенска влада била је побегла, а окупатор још није имао организовану домаћу квислиншку власт која би могла вршити службу жандарма против оних који су се борили против окупатора.“ (Сећања друга Тита објављена у *Борби од 7 јула 1953 године*).

² Опширан приказ тадашњег положаја ове куће и изгледа њене околине 1941 године, потребан је због тога да би се боље разумели мотиви и начин конспиративног рада у условима окупације у Београду, а посебно због тога што су послератном изградњом те околности потпуно измењене.

³ Лаза Симић, машински инжењер, члан Партије од 1935 године. До рата радио је у предузећу „Микрон“ код Цветкове Механе у Београду. Матуру је завршио 1929 године у Реалци а студирао је у Београду. Био је ожењен Шелом Барух, текстилном радницом, такође чланом Партије. Шела је била сестра сликара Боре Баруха који је погинуо у НОБ-у. Лазу и Шелу смо 1938 године једно време крили у нашем стану у Јована Ристића улици јер их је прогонила полиција. Лаза је ухапшен 1942 године када је радио на справљању експлозива мешајући нитроглицерин и азотну киселину у једном стану на Котеж Неимару. Услед експлозије били су обоје тешко рањени. Стрељани су на Вањаци. У Београду данас живи брат Лазин и Шелина сестра. Једна улица на Сењаку носи његово име.

⁴ Детаље о овом Саветовању могу дати другови Петар Стамболић и Цана Бабовић који су на њему учествовали.

⁵ Предраг Ђурђевић — Гага, рођен 1911

године, електромашински инжењер, члан Партије од 1940 године, сада ради у Заједници електропривредних предузећа ФНРЈ у Београду. Становао је тада у бившој Румунској улици број 6 где је био курирски пункт за везу са другом Титом. После провале 1943 године, пошао је у партизане.

⁶ Љубимка Ђурђевић — Буба, рођена 1910 године, кћи инжењера Ђурђевића из Румунске улице број 6, била је архитект и учествовала је у изградњи куће у Новој улици. Члан КПЈ од 1940 године. Била је пријављена и становала у тој кући од маја до октобра 1941 године. Почетком октобра 1941 године, прешла је у Ужице где је продужила да ради у Врховном штабу. Повлачила се после прве офанзиве и стигла у Фочу. Тамо је умрла 2 фебруара 1942 године од последица претрпљених напора.

⁷ *Дневник Владимира Дедијера*, I, 22.

⁸ *Исто*, 84.

⁹ *Прилози за биографију друга Тита*, В. Дедијер, 293.

¹⁰ Из сећања друга Тита објављених у *Борби од 7 јула 1953 године*.

¹¹ Из сећања друга Тита објављених у *Борби од 7 јула 1953 године*.

¹² *Прилози за биографију друга Тита*, В. Дедијер, 307.

¹³ *Исто*, 314.

¹⁴ Све до децембра 1943 године овај стан друга Тита у Београду остао је неоткривен и поред узалудног трагања Специјалне полиције да га пронађе. Приликом провале која га је открила, стан је демолиран, али ништа од сакривеног материјала није пронађено. После ослобођења сав тај материјал откопао је делимично друг Тито а нешто касније откопала сам и архиву и пиштољ и предала другу Титу. Део те преписке која је тако сачувана, објављена је.

LA MAISON DANS LAQUELLE A LOGÉ LE CAMARADE TITO À BELGRADE, EN 1941

V. NENADOVIĆ

Alors secrétaire général du Parti Communiste de Yougoslavie, Josip Broz Tito a vécu et travaillé dans Belgrade occupé, du 30 mai au 16 septembre 1941, dans une maison située à Dedinjë d'où il dirigea le Parti et les forces de libération du peuple yougoslave. Dans le présent article sont rapportés des souvenirs et présentés quelques documents de cette époque.

La Gestapo et la Police Spéciale, organes des occupants et des traîtres yougoslaves ne supposèrent pas le moindre moment que les communistes yougoslaves les plus importants viendraient s'installer dans la partie de Belgrade réservée aux villas de la bourgeoisie dont certaines avaient été choisies pour les chefs des troupes allemandes.

La maison dans laquelle a vécu et travaillé le camarade Tito était particulièrement bien située. Elle disposait de plusieurs voies d'accès et d'entrées et il était possible de voir arriver quelqu'un de n'importe quel côté.

Tito avait son abri dans cette maison. On y arrivait par un placard de la salle de bains. Dans l'abri lui-même il y avait un lit, de la nourriture et de l'eau. C'est là aussi qu'on mettait à l'abri tous les écrits illégaux, la correspondance que menait Tito et des armes.

Les communications entre Tito et les autres chefs du Parti étaient à la charge de deux courriers qui habitaient dans le voisinage et qui étaient les seuls à venir dans cette maison. Par contre, Tito en sortait souvent pour rencontrer ses collaborateurs. Ces sorties, cependant, étaient très risquées car, non loin de la maison, il y avait cantonnées des unités de SS allemands. C'était justement cette voie dangereuse que Tito choisissait d'habitude pour se rendre en ville.

Après la décision historique de passer au soulèvement du 4 juillet 1941, la maison dans laquelle travaillait Tito devint le siège de l'Etat-Major Général des Détachements de Partisans de Yougoslavie. Toute la correspondance qui y parvenait alors de toutes les parties de la Yougoslavie a été conservée.

Tito se servait de ces rapports pour écrire ses Bulletins de l'Etat-Major Général. Pendant cette période cinq de ces Bulletins sont sortis à Belgrade, après avoir été imprimés dans les imprimeries illégales de la ville, ou à Zagreb ou Ljubljana, en grand nombre d'exemplaires. Leur diffusion provoquait la fureur des occupants qui sentaient qu'ils avaient en face d'eux un adversaire bien organisé et puissant dont toutes les actions sont dirigées depuis un certain centre.

Dans les moments dangereux, on prenait toute une série de mesures dans la maison: tout le matériel compromettant était transporté dans l'abri où Tito se retirait lui-même, tandis que dans son bureau on laissait traîner, à la place de ses cartes d'état-major, des revues illustrées et des jouets d'enfants et on faisait jouer deux jeunes enfants dans sa chambre.

16 septembre 1941, Tito quitta Belgrade et gagna le territoire libéré pour prendre personnellement le commandement et la direction de la longue et lourde guerre contre les troupes puissantes et brutales des occupants. Avant de partir, il enterra les archives et donna ses derniers ordres aux gens qui restaient dans la maison. Jusqu'à la fin de 1943, la Gestapo et la Police Spéciale cherchèrent cette maison. Lorsqu'ils la découvrirent enfin, ils la démolirent rageusement. Après la libération de Belgrade, en octobre 1944, Tito déterra les archives de 1941 qui représentent aujourd'hui une documentation précieuse sur ces jours difficiles de la lutte des peuples yougoslaves.

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — La maison vue de l'Ouest.
Fig. 2 — Plan (échelle 1:1 000): 1) la maison de la rue Nova ulica; 2) le commissariat de police; 3) l'hôpital des Chemins de Fer; 4) l'Hôpital d'Enfants; 5) le poste de garde.
Fig. 3 — La maison vue du Nord.
Fig. 4 — La maison vue de l'Ouest.
Fig. 5 — Plan du rez-de-chaussée.
Fig. 6 — Plan des mansards et du grenier.

Пиво Караматијевић: Борац. — Pivo Karamatijević: Combattant.